

Εύκολα που είναι τα πράγματα για τους εραστές της ιστορίας ως απαρίθμησης γεγονότων! Αν ρωτούσαμε έναν τέτοιο για τη γέννηση των ελληνικών μυστικών υπηρεσιών, θα μας σέρβιρε με άνεση τα εξής: Μέχρι τις πρώτες δεκαετίες του εικοστού αιώνα, σε όλο τον κόσμο οι κρατικές μυστικές υπηρεσίες ήταν τμήμα του στρατού και ασχολούνταν με την κατασκοπία εις βάρος των εξωτερικών εχθρών (θυμηθείτε τη Μάτα Χάρι και τον χορό της κοιλιάς). Όσον αφορά ειδικότερα την Ελλάδα, η πρώτη σχολή πρακτόρων άρχισε να λειτουργεί το 1920 στην Κέρκυρα. Λεγόταν “σχολή της αστυνομίας πόλεων” και εκεί δίδασκαν ειδικοί της βρετανικής Intelligence Service και της γαλλικής αστυνομίας. Σύμφωνα μάλιστα με έναν σύγχρονο, η σχολή της αστυνομίας πόλεων υπήρξε “σχολή χαφιέδων για ολόκληρη τη βαλκανική”, αφού από εκεί περνούσαν διάφοροι μαθητευόμενοι, όχι αποκλειστικά Έλληνες. Για να πιστοποιήσει αυτή την εκτίμηση, το 1924 η σχολή μετονομάστηκε σε “Κέντρο Πληροφοριών Κέρκυρας”.

Οι ελληνικές μυστικές υπηρεσίες ως αυτόνομη υπηρεσία του ελληνικού κράτους ιδρύθη-

τήσεις με τη μέθοδο της απαρίθμησης γεγονότων. Είναι επίσης αδύνατον να μιλήσει κανείς για τη γέννηση του ελληνικού παρακράτους δίχως να μιλήσει για τους αντιπάλους που αυτό το παρακράτος ήθελε να αντιμετωπίσει. Και αν προσπαθούσαμε να μιλήσουμε για την ιστορία του ελληνικού φασισμού (αυτό λέμε πως κάνουμε σε τούτη εδώ τη σειρά κειμένων) δίχως να μιλήσουμε για την ιστορία αυτού του παρακράτους, θα καταλήγαμε να μιλάμε για την ιστορία μικρών, γραφικών και περιθωριακών οργανώσεων. Θα χάναμε έτσι το γεγονός ότι αυτές οι περιθωριακές οργανώσεις, ή καλύτερα τα όσα αντιπροσώπευαν, έφτασαν κατά καιρούς να αποτελούν μέρος του ελληνικού κράτους πολύ περισσότερο από τους αξιосέβαστους, προσοδευτικούς και πολυψηφισμένους εκπροσώπους του.

Για την ώρα ας κρατήσουμε το γεγονός πως οι ελληνικές μυστικές υπηρεσίες και μαζί το παρακράτος που τις συνόδευε, γεννήθηκαν σε μια δύσκολη περίοδο για το ελληνικό κράτος και το συνόδευσαν σε ακόμη πιο δύσκολους καιρούς. Όσο για το είδος των δυσκολιών της δεκαετίας του '20, όποιος διάβασε το προηγούμενο τεύχος οπωσδήποτε θα έχει

[Ο χαφιές ως καινοτομία]

Μέρος : 10

Ο ακήρυχτος εμφύλιος και η γέννηση των ελληνικών μυστικών υπηρεσιών

καν στις 23 Σεπτεμβρίου του 1925 με την ονομασία “Υπηρεσία Ειδικής Ασφάλειας” (ΥΕΑ), υπηρεσία η οποία τέσσερις μήνες αργότερα - κατά τη δικτατορία του Πάγκαλου - μετονομάστηκε σε “Υπηρεσία Γενικής Ασφάλειας του Κράτους” (ΥΓΑΚ). Παρά τις μετονομασίες, ο διοικητής της υπηρεσίας παρέμενε σταθερός: ήταν ο συνταγματάρχης πεζικού Γεώργιος Φεσσόπουλος, άνθρωπος με εξαιρετική εμπειρία από επιχειρήσεις πληροφοριών κατά τη διάρκεια της μικρασιατικής εκστρατείας και πρώην διοικητής του Κέντρου Πληροφοριών Κέρκυρας. Η αποστολή της υπηρεσίας σύμφωνα με το ιδρυτικό της κείμενο ήταν “η παρακολούθησις πάσης υπόπτου εις την ασφάλεια του κράτους οργανώσεως, η καταδίωξις της κατασκοπίας και η αστυνομία επί των ξένων”.

Για μια στιγμή όμως κύριε απαρίθμητη γεγονότων! Ας πούμε ότι υπήρξε κάποια στιγμή που δεν ήταν δεδομένο ότι κάθε αστυνομία είναι “πόλεων” και έπρεπε αυτή η στροφή στις αστικές συγκεντρώσεις να δηλώνεται αυτολεξεί: “αστυνομία πόλεων” λοιπόν. Γιατί όμως οι μέθοδοι που αρχικά στρέφονταν εναντίον των εξωτερικών εχθρών, έπρεπε να γίνουν αντικείμενο διδασκαλίας σε μια σχολή με το εσωστρεφές όνομα “αστυνομία πόλεων”; Πώς και γιατί υπήρχαν “οργανώσεις ύποπτες για την ασφάλεια του κράτους” στα 1925; Γιατί ένας ειδικός των πληροφοριών του μικρασιατικού μετώπου ονόματι Φεσσόπουλος, ένας κατεξοχήν караβανάς δηλαδή, να ηγείται μιας υπηρεσίας που στόχο έχει να κινείται στο εσωτερικό της επικράτειας;

Είναι αδύνατον να απαντηθούν τέτοιες ερω-

κάποιες υποψίες. Παρακάτω θα τις επιβεβαιώσουμε:

1. Το προλεταριάτο στη δεκαετία του '20: Ένας ακήρυχτος εμφύλιος

Είναι φυσικά αδύνατον να περιγράψουμε στον μικρό μας χώρο τον ακήρυχτο εμφύλιο πόλεμο που συγκλόνισε την Ελλάδα από το 1923 έως το 1930. Είναι όμως γεγονός ότι (με μερική εξαίρεση τη βραχύβια δικτατορία του Πάγκαλου το 1926), από το 1920 έως το 1929 και τη θέσπιση του περιβόητου ιδιώνυμου, δεν υπήρξε χρονιά που να μη σημαδευτεί από μία τουλάχιστον βίαιη απεργία. Οι περισσότερες από αυτές τις απεργίες γίνονταν στη Βόρειο Ελλάδα, τόπο εγκατάστασης των προσφύγων, αλλά και τόπο με ήδη μεγάλη παράδοση αγώνων, ειδικά όσον αφορά τους καπνεργάτες.

Οπωσδήποτε είναι λάθος να προσπαθούμε να φανταστούμε αυτές τις απεργίες σκεπτόμενοι αυτό που σήμερα λέμε “απεργία” (και δη της ΓΣΕΕ). Η εργατική νομοθεσία και τα “δικαιώματα του εργάτη” πολύ απλά δεν υπήρχαν. Η αποζημίωση σε περίπτωση απόλυσης για παράδειγμα, αν ποτέ υπήρξε κατά τη διάρκεια της δεκαετίας, αμφισβητήθηκε με εξαιρετική επιτυχία. Όσον αφορά την υλική κατάσταση της εργατικής τάξης, ο αρχηγός της αστυνομίας Θεσσαλονίκης Γιώργος Καλοχριστιανάκης, σε ένα γράμμα του προς τον Βενιζέλο το 1932 την περιέγραφε λιτά και κατηγορηματικά: “Οι περισσότεροι εργάτες είναι κομμουνιστές γιατί δεν έχουν ούτε τον άρτο τον επιούσιο!”. Εν τω μεταξύ αυτοί “οι εργάτες”, εκτός από “κομμουνιστές”, ήταν και

[στελέχη του ελληνικού κράτους σε μια μεγάλη ώρα]

Βρήκαμε αυτή τη φωτογραφία στην ιστοσελίδα του “Εθνικού Ιδρύματος Ελευθέριος Βενιζέλος”. Συνοδεύονταν από την εξής λεζάντα: “Το Επιτελείο του Β' Σώματος Στρατού στη Μαγνησία (Μ. Ασία): Αντ/γος Κ. Πετρελάκης, Συν/ρχης Α. Μερνεντίτης, Αντ/ρχης Γ. Φεσσόπουλος, Αντ/ρχης Η. Λαμπήρης, Συντ/ρχης Α. Αινιάν, Ταγμ. Γ. Τσολάκογλου”.

Δυστυχώς δεν ξέρουμε ποιος είναι ποιος, αλλά είναι γεγονός πως σε τούτη τη φωτογραφία του 1920, ο πατέρας των ελληνικών μυστικών υπηρεσιών Γεώργιος Φεσσόπουλος συνυπάρχει με τον “προδότη και πρώτο κατοχικό πρωθυπουργό” Γεώργιο Τσολάκογλου και έναν από τους πολλούς εκπρόσωπους της λαμπρής οικογένειας Μαζαραράκη Αινιάν που τόσα προσέφερε κατά τη διάρκεια του “μακεδονικού αγώνος”. Η φωτογραφία είναι τραβηγμένη κατά τη διάρκεια των μεγαλύτερων στιγμών του ελληνικού ιμπεριαλισμού, οπότε είναι λογικό να είναι μαζεμένοι όλοι οι αρμόδιοι.

σάρκα από τη σάρκα του πολυεθνικού προλεταριάτου της πόλης. Όπως παρατηρούσαν ανήσυχοι οι αρμόδιοι, "ουδεμία χωριστή ενέργεια γίνεται μεταξύ κομμουνιστών Ισραηλιτών, Αρμενίων, Τούρκων, Γάλλων, Βουλγάρων, Ελλήνων κλπ... από κοινού εργάζονται δια τον σκοπόν"².

Όπως φαίνεται στο sidebar που παραθέτουμε [Απεργίες στη δεκαετία του 1920], η αντιμετώπιση αυτών των απεργιών γινόταν απaráλλακτα με τους αδιάλλακτους και βίαιους όρους που είδαμε να χαρακτηρίζουν την εργατική πολιτική του ελληνικού κράτους ήδη από το 1923. Οι απεργίες που συγκλόνιζαν τη Βόρειο Ελλάδα από το 1923 έως το 1929 αντιμετωπίστηκαν με επελάσεις του ιππικού "μετά σπάθης", με πολυβόλα να σηματοδοτούν το εργατικό κέντρο Θεσσαλονίκης, με πυροβολισμούς εκατέρωθεν, στον αέρα και στο ψαχνό. Και φυσικά με νεκρούς και τραυματίες. Ανατρέχοντας στις εφημερίδες και τα αρχεία της εποχής (που είναι φυσικό να υποτιμούν τους αριθμούς για πολιτικούς λόγους), ο ιστορικός Αλέξης Δάγκας μετράει 11 νεκρούς και εκατοντάδες τραυματίες μόνο κατά τη διάρκεια των μεγάλων απεργιακών συγκεντρώσεων και συγκρούσεων σε Θεσσαλονίκη, Καβάλα, Δράμα και Κομοτηνή από το 1924 έως και το 1928, χωρίς βέβαια να

κρύζανε αυτή τη σημαία, εγκαταλείπανε το πλοίο, πέφτοντας στη θάλασσα πριν αυτό ρίξει άγκυρα. Και σ' όλη τη διάρκεια της απεργίας, οι απεργοί μένανε στο λιμάνι έτοιμοι να επέμβουν στην περίπτωση που θα επιχειρήσουν οι πλοιοκτήτες να χρησιμοποιήσουν απεργοσπαστές.

18 - 23 Αυγούστου του 1923: Γενική απεργία συγκλονίζει την Ελλάδα. Το κράτος αποφασίζει αδιάλλακτη βίαη αντιμετώπιση και κλείνει όλα τα εργατικά σωματεία. Οι εφημερίδες της εποχής αναφέρουν 11 νεκρούς και 100 τραυματίες εργάτες στο Πασαλιμάνι όταν η απεργιακή συγκέντρωση δέχεται τα πυρά της αστυνομίας. Τα γεγονότα παρουσιάστηκαν αναλυτικά στο προηγούμενο τεύχος.

19 - 20 Μαΐου του 1924: Γενική εργατική αναταραχή στη Βόρειο Ελλάδα λόγω της πρόσληψης μη συνδικαλισμένων εργατών στα καπνομάγαζα. 500 καπνεργάτες εφορμούν και καταστρέφουν τα γραφεία της εταιρείας New Thracian στη Θεσσαλονίκη. Οι διοικητικοί υπάλληλοι της εταιρείας σώζονται τρέχοντας. Σε απάντηση, τα "τμήματα ασφαλείας και καταδιώξεως" εφορμούν στο ΕΚΘ και κακοποιούν όποιον βρίσκουν μέσα. Όταν άλλοι εργάτες μαζεύονται, έξω από το Εργατικό Κέντρο στήνεται πολυβόλο και ακολουθεί επέλαση του ιππικού. Οι συλληφθέντες κουρεύτηκαν, μαστι-

μετράμε τους μπάτσους³.

Με λίγα λόγια η απεργία κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1920 δεν ήταν αστεία υπόθεση και πολύ περισσότερο δεν ήταν μια πολιτισμένη υπόθεση. Αντιθέτως, ήταν μια σκληρή, επικίνδυνη απόφαση, με σίγουρη την πιθανότητα βίας. Και φυσικά αυτά τα βίαια σκληρά γεγονότα γίνονταν με τη σειρά τους πηγές ταξικής μνήμης και ταξικού μίσους. Οι δεκάδες νεκροί και τραυματίες που σε λιγότερο από πέντε χρόνια, φυσικά δεν πήγαν άκλαφτοι. Οι μήνες των νεκρών, οι εικόνες των μπάτσων που πυροβολούν άοπλους εργάτες, οι ημερομηνίες και οι αφηγήσεις του θανάτου τους, έμεναν σαν ορόσημα να θυμίζουν στους ζωντανούς τη θέση τους και απέναντι τη θέση των μπάτσων, του κράτους και των αφεντικών. Ήταν μήνες που τροφοδοτούσαν το μίσος. Και αυτό το μίσος με τη σειρά του, εκτός από τις επόμενες απεργίες, τροφοδοτούσε έναν καθημερινό πόλεμο. Το χρονολόγιο που ακολουθεί είναι ενδεικτικό:

10 Φεβρουαρίου του 1921: Οι ναυτεργάτες κατεβαίνουν σε απεργία. Τα καράβια δένονται στα λιμάνια και δεν θα λυθούν παρά όταν ικανοποιηθούν τα αιτήματα των απεργών. Οι ναυτεργάτες ήταν τότε από τις πιο μαχητικές και τις πιο οργανωμένες φάλαγγες της εργατικής τάξης. Τα γραφεία της Ναυτεργατικής Ομοσπονδίας ήταν στον Πειραιά και σε κτίριο που μπορούσαν να το βλέπουν από μακριά τα πληρώματα των πλοίων που μπαίνανε στο λιμάνι. Όταν κηρύσσονταν απεργία υψωνόταν μία ειδική σημαία στο κτίριο. Πολλοί ναυτεργάτες από τα πλοία που μπαίνανε στο λιμάνι, μόλις αντι-

γώθηκαν με συρμάτινο μαστίγιο και διαπομπεύτηκαν μέσα στην πόλη μέχρι το Γεντί Κουλέ όπου φυλακίστηκαν.

10 - 14 Νοεμβρίου του 1924: Σοβαρά επεισόδια μεταξύ καπνεργατών και αστυνομίας στην Καβάλα λόγω της προσπάθειας των καπνεμπόρων να εξαγουν καπνά δίχως αυτά να έχουν υποστεί επεξεργασία. Η βασική τακτική των καπνεργατών ήταν να προσπαθούν να πετάξουν τα ανεπεξεργαστα καπνά στη θάλασσα. Οι μπάτσοι πυροβολούν τη διαδήλωση, τελικός απολογισμός δύο μπάτσοι νεκροί, οι εργάτες λένε "από αδέσποτες σφαίρες". Ακολουθεί διαδήλωση στον Βαρδάρη Θεσσαλονίκης με έναν μπάτσο τραυματία.

Μάρτιος του 1925: Η πανελλήνια ομοσπονδία σιδηροδρομικών σε απεργία, οι συγκοινωνίες παραλύουν. Στην απεργία προσχωρούν οι εργάτες της ηλεκτροκίνησης, οι ναυτεργάτες και οι τροχιοδρομικοί. Στην Πελοπόννησο γίνονται συγκεντρώσεις και οι καθώς πρέπει επαγγελματικοί σύλλογοι (γιατροί, δικηγόροι, καθηγητές πανεπιστημίου κλπ) στέλνουν ψηφίσματα συμπαράστασης στην κυβέρνηση καλώντας την να "πατάξει τους ανατροπείς της καθεστωτικής τάξεως".

Μάιος και Ιούνιος του 1927: Απεργίες καπνεργατών σε ολόκληρη τη Βόρειο Ελλάδα. Στις 2/6/1927 το ΕΚΘ πολιορκείται από στρατό και αστυνομία για να παραδοθούν περίπου 100 εργάτες και εργάτριες. Το κτίριο δέχθηκε καταγισμό πυρών έως ότου οι εργάτες παραδόθηκαν. Οι εργάτες της Καβάλας από την άλλη συγκρατήθηκαν "με τα δόντια" από την ηγεσία για να μην συγκρουστούν με τον στρατό.

[Απεργίες στη δεκαετία του 1920]⁴

Άνω: Απεργίες σε Ξάνθη Βόλο και Νιγρίτα, 17/6/1932. Κάτω: Απεργία στο εργοστάσιο Αρδίτη της Ξάνθης, Ριζοσπάστης, 27-8/3/1927. Διακρίνονται κάποια από τα αιτήματα της δεύτερης απεργίας: "Κατάργηση της νυχτερινής εργασίας για να υπάρχει διαρκής εργασία για να μη διώχνονται τμήματα από τους εργαζόμενους κατά το χρόνο του περιορισμού των εργασιών της επιχείρησης". Οι καπνεργάτες είχαν γνώμη για το πώς έπρεπε να διεξαχθεί η εργασία και προσπαθούσαν να την επιβάλλουν.

Ιούνιος και Ιούλιος του 1928: Νέες απεργίες καπνεργατών. Στις 11 του Ιουνίου 13.000 καπνεργάτες συγκρούονται με τους μπάτσους στη Θεσσαλονίκη. Στην αντίστοιχη διαδήλωση στις 13/6/1928 στην Ξάνθη, οι υδραντλίες δεν λειτουργούσαν γιατί οι σωλήνες τους "είχαν μυστηριωδώς διαρραγεί". Αυτό δεν εμπόδιζε την αστυνομία να πυροβολήσει την διαδήλωση με αποτέλεσμα 4 νεκρούς και 40 τραυματίες εργάτες. Οι εργάτες απάντησαν στα πυρά μέσα από σπίτια της περιοχής με αποτέλεσμα 7 μπάτσους τραυματίες, μεταξύ των οποίων ο τότε διοικητής της Υπηρεσίας Ειδικής Ασφάλειας Τσαταλός.

2. Ο καθημερινός πόλεμος

Οι εργατικές κινητοποιήσεις των χρόνων μετά το 1923 δεν ήταν μια σειρά μεμονωμένων ορόσημων. Ένα αδιαμφισβήτητο γεγονός που τείνει να ξεχνιέται όταν μιλάει κανείς για τέτοια γεγονότα, είναι ότι πριν και μετά από τη στιγμή του κατεβάσματος στο δρόμο και της σύγκρουσης, πριν και μετά από τις λίγες ώρες ευθείας αντιπαράθεσης με τους μπάτσους, βρισκόταν μια ιστορία διαρκούς οργάνωσης, σκέψης και προετοιμασίας. Το 1927 για παράδειγμα, όταν η Πανελλήνια Ένωση Εργατών Επισιτισμού ετοιμαζόταν για απεργία, μια "εμπιστευτική εγκύκλιος" στάλθηκε στα επιμέρους σωματεία. Η ομοσπονδία ζητούσε απόψεις για την επιλογή του ευνοϊκότερου μήνα για την απεργία, στοιχεία για το "επίπεδο συνείδησης" των μελών του σωματείου, αν υπήρχε στην πόλη παρακαταθήκη τροφίμων, πότε σημειωνόταν η μεγαλύτερη ένταση της παραγωγής, ποιος ο κίνδυνος από απεργοσπάστες κλπ. Οι μπάτσοι που ανακάλυψαν τη σχετική επιστολή, είδαν αυτή την απарίθμηση νευραλγικών σημείων της οικονομίας και της κοινωνικής ζωής σαν ένδειξη προετοιμασίας για κατάλυση του πολιτεύματος. Εμείς από την άλλη μπορούμε να δούμε ενός είδους εργατική οργάνωση που έχει κατά νου να απεργήσει κάνοντας τη μέγιστη δυνατή ζημιά στα αφεντικά και εκτός από τις προθέσεις διαθέτει, ή ελπίζει πως διαθέτει, και τις κατάλληλες δομές.

Και γενικότερα όμως, όταν σκεφτόμαστε την εργατική οργάνωση της εποχής δεν πρέπει να σκεφτόμαστε την παρέλαση ονομάτων δίχως πραγματικό βάρος που χαρακτηρίζει τον σημερινό συνδικαλισμό. Η οργάνωση της εργατικής τάξης δεν ήταν λόγια, αλλά απτή καθημερινότητα. Το σημαντικότερο ίσως κέντρο αυτής της οργάνωσης, το Εργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης, δεν ήταν το μισοκρατικό ίδρυμα που φανταζόμαστε σήμερα. Το δώροφο μεγάλο κτίριο είχε δεχθεί τουλάχιστον δύο φορές τα πυρά της αστυνομίας και αρκετές φορές βίαιη εισβολή των μπάτσων και συλλήψεις των μελών του. Ταυτόχρονα κατάρφερνε να έχει δική του βιβλιοθήκη και αναγνωστήριο που λειτουργούσαν σαν ένα είδος σχολής για εργαζόμενους, άντρες και γυναίκες. Εκεί οι νίκες του κόκκινου στρατού στην Πολωνία, στην Ουκρανία και στη Σιβηρία μετά την Οκτωβριανή επανάσταση αναγράφονταν καθημερινά σε ένα μεγάλο μαυροπίνακα. Στην προμετωπίδα του κτιρίου βρισκόταν η επιγραφή "Χτυπάτε τους χαφιέδες", ένδειξη μάλλον ενοχοποιητική για ένα κτίριο που μετρούσε τουλάχιστον ένα νεκρό μπάτσο στον δρόμο που περνούσε μπρος του "έπειτα από συμπλοκή"⁵. Η εκτίμηση σύμφωνα με την οποία υπήρχαν περίοδοι που τα όργανα

της τάξεως έφταναν σε σημείο "να μην τολμούν νάρχονται στο εργατικό κέντρο", δεν φαίνεται και τόσο εκτός πραγματικότητας, παρόλο που υπήρχαν και περίοδοι που τα όργανα της τάξεως κατέφθαναν στα εργατικά κέντρα έφιππα και με την υποστήριξη πολυβόλων.

Βέβαια, οι επιμελείς προετοιμασίες για απεργία και οι προσπάθειες για εργατική αυτομόρφωση βρισκόταν στα όρια του νόμιμου. Πέρα από αυτό το όριο υπήρχαν οι πράξεις σαμποτάζ και βίαιης εργατικής αυτοάμυνας, μαζί με τις κατάλληλες μορφές οργάνωσης. Εκεί λοιπόν που το 1927 η ένωση επισιτισμού προσπαθούσε "απλά" να οργανώσει την απεργία της επιλέγοντας όσο το δυνατόν πιο ευάλωτους τόπους και χρόνους, το 1928 το σωματείο των υδατεργατών Θεσσαλονίκης ετοιμαζόταν να γιορτάσει την πρωτομαγιά προγραμματίζοντας τη διακοπή του νερού, των συγκοινωνιών και του ηλεκτρικού ρεύματος σε ολόκληρη την Θεσσαλονίκη για ολόκληρη την ημέρα⁶. Και μπορεί η πρωτομαγιά εκείνης της χρονιάς να πέρασε δίχως σχετικά συμβάντα, στις 13 Ιουνίου του 1928 όμως, και ενώ οι υδατεργάτες απεργούσαν σε συμπάρασταση των καπνεργατών που έδιναν τη μεγάλη τους μάχη, οι εγκαταστάσεις ύδρευσης της Θεσσαλονίκης όντως καταστράφηκαν έπειτα από σαμποτάζ. Στις 25 του ίδιου μήνα δύο βαγόνια εκτροχιάστηκαν ανεξήγητα στον σιδηροδρομικό σταθμό της πόλης. Στις 27, άγνωστοι έβαλαν φωτιά στο σπίτι του απεργοσπάστη Στέργιου Λαγαριά. Όταν καταδιώχθηκαν από ένοπλους νυχτοφύλακες και μπάτσους, διέφυγαν σκοτώνοντας έναν νυχτοφύλακα και τραυματίζοντας βαριά δύο μπάτσους.

Φυσικά το ταξικό σωματείο των καπνεργατών "Η πρόοδος" κατήγγειλε εκείνο το σαμποτάζ σαν "σατανική ενέργεια" των δυνάμεων ασφαλείας ενάντια στο εργατικό κίνημα. Από την άλλη, υπάρχουν και άλλα γεγονότα της εποχής που δείχνουν πως κάτι τέτοιο δεν ήταν εντελώς αδιανόητα. Όταν για παράδειγμα τέσσερεις κομμουνιστές, μεταξύ των οποίων και ο Θανάσης Κλάρας, αργότερα γνωστός ως Άρης Βελουχιώτης, συνελήφθησαν στις 10/1/1925, οι κατηγορίες εναντίον τους ήταν "του κοινού ποινικού δικαίου": Κατηγορούνταν ότι συμμετείχαν σε ομάδα με αρχηγό τον Νικόλαο Μωραΐτη και έδρα το ΕΚΘ που οργάνωνε διαρρήξεις και κλοπές για την οικονομική υποστήριξη του κόμματος.

Οι οργανώσεις βίαιης εργατικής αυτοάμυνας δεν ήταν βέβαια τις τάξεως των πέντε ατόμων. Όταν το 1926 το εργοδοτικό "Πανεργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης" αποφάσισε να καταγγείλει τα "τρομοκρατικά σχέδια που εξυφαίνονταν εναντίον του", ενημέρωσε τους αρμόδιους ότι "οι κομμουνιστές", για να φέρουν σε πέρας τα σχέδιά τους είχαν χωρίσει την πόλη σε δύο τομείς. Στον ένα επικεφαλής ήταν ο καπνεργάτης Ζακίνο Σολομών Αλτσέχ, "γνωστός ταραχοποιός με δύο φόνους στο ενεργητικό του". Παρά τις προειδοποιήσεις, η "τρομοκρατική επίθεση" όντως πραγματοποιήθηκε και κατά τη διάρκεια της συμπλοκής με τα μέλη του εργοδοτικού σωματείου, ο Ζαλτσέχ όντως δικαίωσε τη φήμη του μαχαιρώνοντας έναν από τους αντιπάλους.

Επιθέσεις σαν αυτή δεν ήταν μεμονωμένα περιστατικά. Αντιθέτως η βία κατά προσώ-

[Κλοπές, διαρρήξεις και διασάλευση πολιτεύματος]

Το τμήμα κλοπών και διαρρήξεων του κόμματος που συνελήφθη το 1925 ποζάρει για τους μπάτσους. Οι πάνω ονομάζονται Μωραΐτης και Τρίκας. Οι κάτω Θεμελής και Τσουράκας. Η φωτογραφία του Θανάση Κλάρα είναι μεταγενέστερη, από σύλληψή του το 1936

των και ιδιοκτησιών σημάδευε την καθημερινότητα των πόλεων της βόρειας Ελλάδας όπου δρούσε το εργατικό κίνημα και οι τάξεις των απεργοσπαστών, των μπάτσων και των αφεντικών αποκτούσαν τους δικούς τους νεκρούς και τραυματίες.

3. Η Δίψα για γνώση

Όπως μπορούμε να καταλάβουμε, όσο η δεκαετία του '20 προχωρούσε, τόσο το ελληνικό κράτος αντιμετώπιζε έναν όλο και περισσότερο οργανωμένο εσωτερικό εχθρό. Αυτή η κατάσταση έφερε το κράτος και τις υπηρεσίες τήρησης της τάξεως αντιμέτωπο με ανάγκες εσωτερικής αστυνόμευσης που διέφεραν θεαματικά από τα όσα ίσχυαν έως τότε. Η εργατική οργάνωση όλο και περισσότερο έπαιε να είναι ζήτημα της αυθόρμητης οργάνωσης εντός των χώρων εργασίας, "του κόμπου που φτάνει στο χτένι" και του "ξεσπάσματος". Στη θέση αυτών των παλιών μεθόδων που σποραδικά είχαν κάνει την εμφάνισή τους στην Ελλάδα ήδη από τις απεργίες του 19ου αιώνα⁷, το ελληνικό προλεταριάτο άρχιζε να οργανώνεται σε μόνιμες δομές. Αυτές οι δομές έδιναν τη δυνατότητα συνέχειας στους αγώνες, δημιουργούσαν ανθρώπους ταγμένους "στον σκοπό", που ελάχιστα περιορίζονταν από τις πρόσκαιρες ήττες. Οι αθρόες συλλήψεις στις οποίες προέβαιναν οι μπάτσοι είχαν πολύ λιγότερες επιπτώσεις απ' όσες θα ήθελαν για ένα κίνημα που "μπορούσε να βρίσκει διαρκώς νέα στελέχη για να αντικαταστήσουν τα παλιά".

Μια άλλη σημαντική διαφορά ήταν ότι οι νέες οργανωτικές διαδικασίες έβγαζαν το ζήτημα της οργάνωσης και του αγώνα από τα στενά πλαίσια του χώρου της εργασίας, στους δρόμους και τις γειτονιές της πόλης. Ο ταξικός αγώνας δεν ήταν μόνο σωματείο και συζήτηση μέσα στη δουλειά και με θέμα τη δουλειά. Ήταν και διαδικασίες αυτομόρφωσης και οργανώσεις νεολαίας και εκδρομές, και αθλητικοί σύλλογοι και παρανομία και συνωμοτικότητα. Το προλεταριάτο δεν ζητούσε και δεν πρότεινε μόνο για τη δουλειά. Όλο και περισσότερο δημιουργούσε ένα νέο κόσμο για τον εαυτό του. Βλέποντας το ζήτημα από τη μεριά των υπηρεσιών τήρησης της τάξεως, θα μπορούσαμε να πούμε πως τα προβλήματα ήταν δύο ειδών. Κατά πρώτον ένα νέο είδος βίας, μια προσχεδιασμένη βία που ασκούσαν από μεγάλους αριθμούς οργανωμένων εργατών, τόσο την ημέρα της απεργίας ως σύγκρουση, όσο και κάθε άλλη μέρα ως κρυφή δράση. Το επίπεδο αυτής της βίας δεν ήταν το επίπεδο της βίας που συνηθίζεται στους πολέμους, αλλά ένα είδος κοινωνικής βίας που για εργαλεία της είχε τα εργαλεία της νυχτερινής ζωής της εποχής ή τα εργαλεία της δουλειάς: Ας πούμε το στυλιάρι, το μαχαίρι, το ξυράφι, τη φαλτσέτα, ακόμη και τον ντενεκέ:

Το πιο αποτελεσματικό όπλο των εργατών εναντίον της εφίππου χωροφυλακής ήταν οι άδειοι τενεκέδες. Πριν από κάθε παράνομη συγκέντρωση, προμηθευόμαστε 30-40 άδειους τενεκέδες και στην έφοδο της εφίππου χωροφυλακής με γυμνά τα ξίφη εναντίον μας, ρίχναμε ένα μέρος από τους άδειους τενεκέδες στα πόδια από τα άλογα. Αυτά ξαφνιαζόντανε κάνανε πίσω, σηκώνονταν στα πιασινά τους πόδια και αρκετοί χωροφύλακες βρίσκονταν κάτω από τα άλογα. Στη σύγχυση που δημιουργούνταν ρίχναμε ξανά τενεκέδες και το κακό γινόταν και για

τους ίππους και για τους ιππείς ακόμα χειρότερο. Αυτό κρατούσε μέχρι που τελειώνανε τα πυρομαχικά μας, δηλαδή οι τενεκέδες⁸.

Αυτή η νέα μαζική βία της καθημερινότητας που ασκούσαν έως και από γυναίκες και παιδιά, έπρεπε να αντιμετωπιστεί, όχι με τη βία του στρατού, αλλά με ένα άλλο αντίπαλο είδος μαζικής βίας. Όπως σημείωνε ο διοικητής της ασφάλειας Θεσσαλονίκης στην αναφορά του το 1927,

η Θεσσαλονίκη, ως εκ της αναπτύξεως της βιομηχανίας, ιδίως του καπνού, των τροχιοδρόμων, του λιμένος και των σιδηροδρόμων, συγκεντρώνει μέγαν όγκον εργατών εφ' ων η κομμουνιστική προπαγάνδα ευρίσκει πρόσφορον το έδαφος, με υπαρχούσης ετέρας αντικομμουνιστικής τοιαύτης δυναμένης να αμύνεται κατά των επιθέσεων της πρώτης και ένεκα της μη λήψεως εγκαίρως συντηρητικών μέτρων δυναμένων να εμποδίσωσι την επίδρασιν της εθνοκτόνου ενεργείας ενίων απάτριδων τυφλών οργάνων της Γ' Διεθνούς και του κομμουνιστικού κόμματος της Ρωσίας⁹...

Οπωσδήποτε λοιπόν οι αντικομμουνιστικές δυνάμεις έπρεπε να συγκεντρωθούν και να συντονιστούν ενάντια στην εργατική βία και την εργατική προπαγάνδα. Αλλά αυτή η νέα βία δεν ήταν το μόνο πρόβλημα. Ακόμη σημαντικότερο ήταν το γεγονός πως οι υπηρεσίες τήρησης της τάξεως ήρθαν αντιμέτωπες με ένα νέο είδος κοινωνικής οργάνωσης. Είναι γεγονός πως αυτή η κοινωνική οργάνωση αποδείκνυε διαρκώς πως δεν ήταν και τόσο πρόθυμη να παραμένει εντός των ορίων του νόμιμου, αλλά δεν ήταν αυτό το πιο προβληματικό της χαρακτηριστικό. Το πραγματικό πρόβλημα που έθετε αυτή η νέα κοινωνική οργάνωση στους μπάτσους ήταν ότι, μαζί με τον εαυτό της, δημιουργούσε έναν νέο χώρο γνώσης, εντός της εργατικής τάξης και εκτός του κράτους και του κεφαλαίου. Μέσα σε αυτό το νέο χώρο όλα αποκτούσαν ένα νέο νόημα, από τους ντενεκέδες μέχρι τους αθλητικούς συλλόγους, και από τις βιβλιοθήκες μέχρι τις κατοικίες των κομμουνιστών ηγετών. Κοιτάξτε τα ελάχιστα επεισόδια που διαλέξαμε να παραθέσουμε και προσπαθήστε να φανταστείτε τις λεπτομέρειες της εργατικής οργάνωσης, τους αριθμούς και τα ονόματα των μελών, τις αρμοδιότητές τους και τις ικανότητές τους, τις μεθόδους που ακολουθούσαν, τα σχέδια που καταστρώνονταν, ως καθημερινότητα. Για τους οργανωμένους εργάτες αυτά ήταν οι αλήθειες για τον κόσμο: τον νέο κόσμο που οι ίδιοι μέσω της οργάνωσής τους παρήγαγαν. Για τις κρατικές υπηρεσίες από την άλλη, όλα αυτά ήταν δομές που αργά ή γρήγορα θα στρέφονταν εναντίον του, δομές για τις οποίες έπρεπε πάση θυσία να αποκομίσει χρήσιμες "πληροφορίες". Το κράτος πολύ απλά δεν μπορούσε να αντέξει την πολυτέλεια να μην γνωρίζει εκείνα που οι εργάτες γνώριζαν, δεν μπορούσε να μένει αμέτοχο στην αλήθεια που οι εργάτες κατασκεύαζαν για τον εαυτό τους. Είναι από αυτή την ανάγκη για γνώση που προέκυψαν τα πρώτα δίκτυα των χαφιέδων και του παρακράτους στον πιο κρίσιμο τόπο και χρόνο: στη Θεσσαλονίκη του 1925. Και είναι γι' αυτή τη διαδικασία που θα μιλήσουμε στο επόμενο τεύχος.

[Αθλητικός σύλλογος "Εργατικός Αστήρ"]

Όπως διαβάζουμε στην αναφορά του διοικητή του τμήματος Ειδικής Ασφάλειας Θεσσαλονίκης, 14/12/1927, "Εν Θεσσαλονίκη υπάρχει εις αθλητικός Σύλλογος, ο "Εργατικός Αστήρ", εγκκεκρίμενος νομίμως, έχει δε περί τα πενήκοντα μέλη ανήκοντα άπαντα εις την εργατικήν τάξιν...". Ο Εργατικός Αστέρας είχε ιδρυθεί το 1925 σαν "γυμναστικός και μορφωτικός σύλλογος". Σύμφωνα με τις αναφορές των μπάτσων, οι δραστηριότητες του συλλόγου δεν περιορίζονταν αποκλειστικά στον αθλητισμό, αλλά στο εσωτερικό του γίνονταν διαλέξεις "κομμουνιστικού περιεχομένου", ενώ τα μέλη του προχωρούσαν "κατ' εντολήν του κόμματος" στην ούσταση και άλλων "κομμουνιστικών πυρήνων".

Σημειώσεις

1. Mazower Mark, Θεσσαλονίκη, πόλη των φαντασμάτων, Αλεξάνδρεια, 2006.
2. Η αναφορά του διοικητή του τμήματος Ειδικής Ασφάλειας Θεσσαλονίκης, 14/12/1927, όπως παρατίθεται στο (Δάγκας Αλέξανδρος, Ο Χαφίης: Το κράτος κατά του κομμουνισμού, Ελληνικά Γράμματα 1995)
3. Δάγκας, όπ. πρην.
4. Τα αποσπάσματα προέρχονται από τα Δάγκας, όπως πρην, Mazower, όπως πρην και Στίνας Α., Αναμνήσεις. Εβδομήντα χρόνια κάτω από τη σημαία της σοσιαλιστικής επανάστασης, Υψίλον, 1985. Φυσικά η παράθεση δεν είναι κατά κανέναν τρόπο εξαντλητική.
5. Το συμβάν έλαβε χώρα το 1922, Mazower και Δάγκας, όπ. πρην. Σύμφωνα με τους μπάτσους το ΕΚΘ διέθετε οργανωμένο μηχανισμό ένοπλης περιφρούρησης ήδη από το 1920, αν και κάτι τέτοιο δεν διασταυρώνεται από τα αρχεία του.
6. Σε έγγραφο που ανακάλυψαν οι μπάτσοι στο αρχείο του σωματείου.
7. Στην απεργία του Λαυρίου το 1896, οι εργάτες είχαν ξεσπάσει πετώντας δυναμίτες στα γραφεία της διοίκησης.
8. Στίνας, όπ. πρην.
9. Δάγκας, σελ. 267